

Plukovník doc. PhDr. Karel Adam, CSc.

ZVYŠOVÁNÍ ODOLNOSTI OBRANY SOVĚTSKÉ ARMÁDY NA OPERAČNÍM STUPNI ZA VELKÉ VLASTENECKÉ VÁLKY

Za Velké vlastenecké války (VVV) zaujímala operační obrana významné místo v bojové činnosti Sovětské armády. V letech 1941–1942 se uskutečňovala v podmínkách, kdy Sovětská armáda vedla převážně strategickou obranu, protože nepřítel měl převahu sil a prostředků, nadvládu ve vzduchu, strategickou iniciativu a větší bojové zkušenosti. Cílem obrany bylo zastavit útočící vojska nepřítele, způsobit mu co největší ztráty a vytvořit podmínky pro přechod do protiútoků.

V letech 1943–1945 (ve 2. a 3. období VVV) byly obranné operace frontů a armád častou součástí strategického útoku Sovětských ozbrojených sil. Byly vedeny s cílem vytvořit podmínky pro soustředění a hromadění sil a prostředků na důležitých směrech, získání času pro přípravu úderu na zvolených směrech, udržení dosažených čar a předmostí i k odražení nepřátelských protiúderů.

Podmínky přechodu sovětských vojsk do obrany závisely na konkrétním charakteru obranné činnosti a jejích výsledcích. Ve všech případech byla úpornost operační obrany a schopnost odrazet útoky nepřítele podmíněna včasným zjištěním zámyslu nepřítele.

V prvních měsících vedení války se projevily nedostatky ve znalostech nepřítele a jeho činnosti i v organizování průzkumu, což komplikovalo přijímání správných opatření. Tak tomu bylo např. i v říjnu roku 1941, kdy bylo chybně vyhodnoceno, že hlavní nepřátelské úderné uskupení se nachází jižně Duchovščiny, odkud asi povede hlavní úder na vjazemském směru. Jak ukázaly následující události, nepřátelské uskupení se nacházelo značně severněji, proto také přijatá opatření k vedení obrany nebyla plně efektivní, a to umožnilo nepříteli rychle prolomit obranu zaujatou Západním frontem a proniknout do operační hloubky sovětských vojsk.

V letech 1943–1945 díky získaným zkušenostem se sovětskému velení podařilo zjišťovat zámýsl nepřítele v podstatě správně. Zkušenosti z války jednoznačně potvrzují zásady, že pro vytvoření úporné obrany i v současnosti je třeba dobře znát nepřítele – jeho zámýsl, způsoby vedení útoku, jeho silné a slabé stránky a tyto znalosti plně využít k přípravě a vedení obranných operací.

Pro naplnění požadavků na vedení obrany je třeba plně docenit princip dovedného soustředování sil a prostředků na rozhodujících úsecích obrany frontu a armády. Aplikace tohoto principu se na počátku války v plné míře nepodařila. Příčina spočívala v malých zkušenostech velitelského sboru, v nedostatku zbraní a bojové techniky i v nezbytnosti vést obranu

v širokých pásmech – armáda od 70 do 200 km v roce 1941 a od 70 do 120 km v roce 1942. Většina velitelů se snažila přehrazovat všechny směry, což vedlo ve své podstatě k tomu, že síly byly rovnoměrně rozčleněny podél fronty a tím se vytvořila nízká operační hustota a malá hloubka operačního členění vojsk.

Když došlo k posílení operačních svazů tankovými, dělostřeleckými, ženijními a dalšími svazky a útvary, začal se princip dovedného soustředování sil a prostředků postupně naplňovat. V plné míře se již realizoval v obranných operacích uskutečněných v letech 1943–1945.

Na všech stupních velení bylo skoncováno s rovnoměrným rozdělováním sil a prostředků podél fronty a na úkor oslabení vojsk na vedlejších směrech a jejich soustředění bylo provedeno na podstatně užších úsecích. Tak tomu již bylo u Středního frontu, který u Kurska bránil pásmo široké 306 km. Hlavní síly (58 % z celkového počtu střeleckých divízi, 87 % tanků a SHD, 70 % dělostřelectva) byly rozmístěny v pásmu 95 km, což tvořilo 31 % celkové šířky obranného pásma frontu, kde se očekával hlavní úder nepřítele. Přitom v pásmu 13. armády (32 km), což tvořilo asi 10 % celkového pásma obrany frontu, bylo soustředěno 30 % střeleckých divízi, 50 % dělostřelectva a 36 % tanků z celkového počtu frontu. Obdobně tomu bylo i v balatonské obranné operaci 3. ukrajinského frontu.

Od roku 1943 se fašistům nepodařilo prolomit obranu sovětských vojsk do celé operační hloubky. Útok fašistických vojsk u Kurska byl zastaven v taktické nebo bližší operační hloubce. Útočná strategie německé armády nebyla úspěšná, což svědčí o kvalitě sovětského vojenského umění.

Cesta ke zvýšení odolnosti obrany frontů a armád vedla přes zvětšování hloubky operační sestavy jejich vojsk. Již na počátku války se ukázala nutnost vybudovat proti velkému počtu útočících fašistických tankových uskupení hluboce členěnou obranu, tvořenou ne silami jednoho, ale skupiny frontů. To potvrzoval rozmach útoku nepřítele, vedený na široké frontě a do velké hloubky. Proto jen skupina frontů (zřídka pouze jeden front), disponující značným množstvím letectva, dělostřelectva a tanků mohla odrazit údery útočících nepřátelských uskupení.

Operační členění vojsk záviselo na situaci, silách a prostředcích nepřítele a charakteru jeho bojové činnosti. V létě roku 1941 byla situace sovětských vojsk neobyčejně složitá. Velitelé frontů a armád neměli dostatek času na organizování bojové činnosti. Protože měli nedostatek sil, snažili se vytvořit především silný první operační sled. Hlavní úsilí frontů a armád se soustřeďovalo na obranu hlavního (prvního) pásma obrany. V armádách se vyčleňovalo asi 70 až 80 % z celkové bojové sestavy. Od podzimu roku 1941 se u některých armád začaly vytvářet i druhé sledy (1 až 2 divize), připravující druhé a někdy i třetí obranné pásmo. Začaly se vytvářet i armádní dělostřelecké a protiletadlové dělostřelecké skupiny jakož i protitankové dělostřelecké zálohy.

Ke konci prvního období Velké vlastenecké války se u frontů přikročilo k vytváření silných protitankových dělostřeleckých, tankových a jiných záloh. Stálým prvkem se staly letecké armády. Např. Stalingradský front měl v červenci roku 1942 kromě prvního sledu tvořeného 4 armádami i leteckou armádu, v záloze pak vševojskovou armádu, jezdecký a tankový sbor, dvě střelecké divize, dvě protitankové dělostřelecké brigády a dvě tankové brigády.

V důsledku těchto změn se zvýšila na podzim roku 1942 hloubka operačního uclnění vojsk v obranných operacích ve srovnání s rokem 1941 následovně: u armád z 15 až 20 km na 30 až 40 km, u frontů ze 30 na 70 až 90 km. Pro překonání takové obrany musel nepřítel vyvinout značné úsilí a tím pokleslo i tempo jeho postupu. Jestliže v létě roku 1941 dosahovala fašistická vojska tempa útoku v průměru 20 až 30 km za den, pak na podzim roku 1941 to bylo asi 4 až 8 km a v roce 1942 na stalingradském směru jen 1 km za den.

Ve frontových obranných operacích druhého a třetího období Velké vlastenecké války se kromě silných záloh v řadě případů vytvářely i druhé sledy. Do nich se začleňovaly nejenom vševojskové, ale i tankové armády. Neoddělitelným prvkem operačního uclnění vojsk frontů se staly i pohyblivé odřady zatarasovací. Např. Voronežský front při zahájení bitvy u Kurska měl v prvním sledu čtyři vševojskové armády, ve druhém sledu vševojskovou a tankovou armádu, v záloze jeden střelecký a dva tankové sbory, protitankovou dělostřeleckou zálohu,

dělostřeleckou zálohu, pohyblivé odřady zatarasovací a leteckou armádu. Hloubka jejich rozmístění činila 70 km.

Operační sestava armád v obranných operacích v letech 1942–1945 měla ponejvíce jeden sled, jen výjimečně dva sledy (např. 13. armáda Středního frontu u Kurska apod.). Také armády měly vševojskové a tankové zálohy, dělostřelecké skupiny, protitankové zálohy a zálohy druhů vojsk a pohyblivé odřady zatarasovací.

To vše svědčí o tom, že v operačním učenění frontů a armád došlo ke kvantitativním a kvalitativním změnám. V obranných operacích v období roku 1943–1945 měla vojska frontů hluboké členění, zaujímal 4 až 5 obranných pásem. Tím se vytvořily nejen příznivé podmínky k odrazení silného nepřátelského uskupení, ale i pro uskutečnění mohutných protiúderů.

Úspěch vedení obrany fronty a armádami byl rovněž závislý na ženijní přípravě terénu. Charakter ženijního zabezpečení rozmístěných vojsk byl určen charakterem bojové činnosti nepřítel, podmínkami přechodu sovětských vojsk do obrany, vymezeným časem na její organizaci, množstvím sil a prostředků a šířkou obranných pásem.

Krajně nepříznivá situace v létě roku 1941 nedovolovala ženijní úpravu terénu provádět na odpovídající úrovni. Hlavní pozornost byla věnována přípravě hlavního (prvního) pásma obrany do hloubky 3 až 4 km, které se budovalo na principu rotních a praporečnických rajónů. Ohniskový charakter budování obrany bez spojovacích zákopů neumožňoval v širší míře uskutečňovat manévry živou silou a palebnými prostředky v taktické hloubce obrany.

Ženijní úprava terénu se postupně zdokonalovala s přechodem k obraně, kterou tvořil systém obranných postavení a zákopů propojených spojovacími zákopy, mezilehlými a příčnými obrannými postaveními. Takový systém obrany umožňoval provádět manévry silami a prostředky podél fronty i z hloubky obrany. Takto budovaná obrana byla odolnější a vytvářela lepší podmínky pro přechod vojsk do útoku. Základ obrany tvořily praporeční uzly obrany. V nich byly budovány rotní opěrné body. Odolnost obrany se zvyšovala zřizováním zátarasů všech druhů před předním okrajem, které byly chráněny palbou pěchotních zbraní. S obranou budovanou již jak souvislá, složená z několika obranných postavení a pásem se setkáváme až v bitvě u Moskvy.

K výraznému zdokonalení v ženijním zabezpečení obrany došlo při bitvě u Kurska. Armády prvního sledu frontů zaujímaly tři pásma obrany, doplněná na jednotlivých úsecích příčnými a mezilehlými pásma a postaveními. Hlavní pásmo obrany bylo hluboké 5 až 6 km a skládalo se z praporečnických rajónů obrany, protitankových rajónů a opěrných bodů a systému ženijních zátarasů. Druhé pásmo obrany bylo vybudováno ve vzdálenosti 10 až 12 km od předního okraje hlavního pásma a mělo zhruba stejnou hodnotu jako hlavní pásmo. Třetí pásmo bylo vybudováno 30 až 40 km od předního okraje hlavního pásma. Za ním byly 2 až 3 frontové čáry v hloubce 40 až 75 km.

O rozsahu zákopových prací svědčí skutečnost, že jen v pásmu obrany Středního frontu bylo vybudováno 5 000 km zákopů. U frontu dosahovala hloubka obrany 150 až 190 km. Celkem bylo do zahájení nepřátelského útoku vytvořeno osm vybraných pásem do hloubky 250 až 300 km.

V dosud nevidaném měřítku bylo v bitvě u Kurska použito protitankových a protipěchotních překážek a zátarasů. Tak např. ženijní jednotky Středního frontu položily v pásmu své obrany okolo 400 000 min a výbušných náloží. Průměrná hustota v pásmu obrany Středního a Voroněžského frontu dosahovala na nejdůležitějších směrech 1 500 protitankových a 1 700 protipěchotních min na 1 km fronty.

Důležitou úlohu v průběhu bitvy u Kurska plnily pohyblivé odřady zatarasovací, které se staly trvalou součástí operační a bojové sestavy vojsk. Do sestavy pohyblivého odřadu zatarasovacího armády se zpravidla vyčleňovala ženijní rota, která měla na automobilech 500 až 1 000 min. Pohyblivé odřady zatarasovací působily v těsné součinnosti a společně s dělostřeleckou protitankovou zálohou.

O efektivnosti ženijních zátarasů svědčí skutečnost, že na obojažském směru bylo na minových polích zničeno 355 nepřátelských tanků.

Obranná sražení v kurském výběžku potvrdila, že úspěch obranné operace není možný bez dovedného využití terénu a jeho ženijní úpravy do celé hloubky operační

sestavy vojsk. Mimořádný význam ženižního zabezpečení spočíval v tom, že terén byl ve všech směrech použitelný pro zasazení velkého množství tanků a tím i výhodný pro nepřítele. Zbavit této výhody nepřítele a vytvořit podmínky pro jeho porážku v průběhu obranných sražen bylo cílem ženižního zabezpečení obrany sovětských vojsk.

Průběh a výsledek obranných operací byl do značné míry závislý na organizaci protitankové obrany. Boji s tanky, hlavní údernou silou nepřítele, byla v průběhu celé války věnována velká pozornost. Byl veden všemi prostředky – palbou dělostřelectva, tanků, samohybných děl, prostředky střežících vojsk a ženižními opatřeními. Jejím základem byly protitankové opěrné body a rajóny. K ničení nepřátelských tankových uskupení se široce používalo letectvo, zejména bitevní. Významnou úlohu při tom sehrával i manévry protitankovými dělostřeleckými zálohami.

Od podzimu roku 1941 se přistoupilo k soustřeďování protitankových prostředků na hlavních tankových směrech, což zvyšovalo jejich hustotu a zesilovalo obranu. V důsledku širokého manévru, početního růstu a rozhodného soustřeďování protitankového dělostřelectva na ohrožených úsecích se hustota protitankových prostředků ke konci války ve srovnání se situací v roce 1941 zvýšila desetinásobně. To mělo rozhodující význam při odražení velkých tankových uskupení nepřítele.

Je možné hodnotit, že se v průběhu Velké vlastenecké války vytvořil kompaktní systém protitankové obrany. Zahrnoval rotní protitankové opěrné body, které se spojovaly do praporních protitankových uzlů, dále pak zahrnoval tankové léčky, dělostřelecké protitankové zálohy, dělostřelectvo v zakrytých palebných postaveních a protitankové překážky různého typu. Organizace protitankové obrany byla stěžejním úkolem všech stupňů velení.

Úspěšné vedení obranné činnosti armády a fronty byl rovněž podmíněn efektivností protivzdušné obrany vojsk. Situace v tomto směru byla v letech 1941–1942 velmi komplikovaná. Většina svazků Sovětské armády neměla v této době protiletadlové prostředky nezbytné k vedení boje s nepřátelským letectvem. Frontové a armádní protiletadlové prostředky, jichž byl rovněž nedostatek, byly často rozděleny k obraně velkého počtu objektů. Účinnost protivzdušné obrany byla tudíž nedostatečná. Toho využilo fašistické letectvo, nepřetržitě napadalo sovětská vojska a působilo jim značné ztráty.

V létě roku 1943 se situace podstatně změnila. Sovětské letectvo vybojovalo nadvládu ve vzduchu. Zvýšil se počet protiletadlových dělostřeleckých prostředků, což vedlo k vytváření protiletadlových dělostřeleckých skupin u armád a frontů, čímž se vojsková PVO podstatně zkvalitnila. Střední hustota protiletadlových prostředků v letech 1943 až 1945 činila 5 až 7, na důležitých směrech 9 až 10 protiletadlových děl na 1 km fronty. K boji proti nepřátelskému letectvu se používalo stíhací letectvo od leteckých armád (asi 40 % všech vzletů), stíhací letectvo z vojsk PVOS, protiletadlové dělostřelectvo a pěchotní zbraně od střežících jednotek. Spolehlivé příkrytí vojsk frontů a armád zabezpečovalo živou sílu a všechny prvky operačního uclnění vojsk a vedlo ve svém důsledku k posílení operační obrany.

Ke zvyšování kvality a úpornosti obrany přispělo i umění efektivně využívat současné síly a prostředky. Splnění cílů operací bylo podmíněno organizováním součinnosti, nepřetržitým velením a spojením a odpovídajícím zabezpečením styků a křídel. Neustále vzrůstala úloha palebného ničení nepřítele, hromadné použití letectva, tanků, dělostřelectva a dalších bojových prostředků umožňovalo účinně ničit nepřítele. Nejmobilnějším prostředkem velitele fronty bylo letectvo. V prvních měsících války působilo rozptýlené. Po doplnění leteckou technikou a vytvoření leteckých armád se používalo daleko cílevědoměji a efektivněji.

Pro narušení a zmaření útočných plánů nepřítele využívali sovětské velitelé dělostřeleckou protipřípravu. Největšího rozmachu dosáhla při vedení obrany u Kurska. Dělostřeleckou protipřípravou se podařilo oslabit uskupení nepřítele a oddálit útok fašistických vojsk proti Střednímu frontu o 2,5 hodiny, proti Voroněžskému frontu o 3 hodiny.

Významný podíl na posílení operační obrany měly i protiúder. V prvním období války byly připravovány spěšné a nebyl dostatek sil a prostředků. Po posílení frontů tankovými armádami, tankovými a mechanizovanými sbory a důkladnější přípravě protiúderů se zvýšila jejich účinnost. Nepřítel musel přesunovat síly z jiných úseků, předčasně zasazovat zálohy do boje, ztrácel tempo útoku a v řadě případů byl nucen zastavit další útok.

V průběhu obranných operací se často vedl manévry silami a prostředky, a to jak podél fronty, tak i z hloubky. K tomu byly ponejvíce využívány druhé sledy a zálohy z těch směrů, kde nepřítel nevedl útok nebo byl zastaven. Např. v průběhu obrany u Kurska bylo provedeno přeskupení 70 až 100 procent tankových a mechanizovaných svazků a asi 40 procent dělostřeleckých frontů. Skryté a rychlé přeskupení vojsk na ohrožené směry vedlo k odražení nepřítele a snížilo podstatně jeho útočné možnosti.

Na splnění úkolů operační obrany měla velký vliv rozhodná a iniciativní činnost velitelů armád a frontů a nové metody využití sil a prostředků. To potvrzuje i následující příklad. V průběhu prvního dne obranného sražení u Kurska se nepříteli podařilo přinutit k ústupu část sil 6. gardové armády. V této situaci velitel Voroněžského frontu místo provedení protiúderu, jak se praktikovalo dříve, rozhodl, aby se z hloubky 1. tanková armáda, 2. a 5. gardové tankové sbory přesunuly na druhé pásmo obrany. Použití velkých tankových uskupení v operační hloubce obrany bylo novou a efektivní formou jejich operačního použití. Výsledkem bylo, že se podstatně zvýšila úpornost obrany, což vedlo k odražení silných fašistických tankových uskupení, která útočila na úzkých úsecích fronty.

Celková zkušenost z Velké vlastenecké války ukázala, že zvýšení odolnosti operační obrany není možné bez její aktivity, spočívající v palebném ničení nepřítele, v manévru palbou a zálohami na ohrožené směry, ve vedení protiúderů a použití neočekávaných pro nepřítele způsobů bojové činnosti. Úspěšným vyřešením všech těchto otázek se obrana sovětských vojsk stávala pro fašisty postupně nepřekonatelnou a vytvářela podmínky pro konečný úspěch ve válce.

Závěry a zkušenosti z Velké vlastenecké války v mnohém jsou poučné i pro dnešek. Při organizaci a vedení obrany a vedení obranných operací, které se stávají v současných podmínkách v počátečním období války, zvláště bude-li vedena s použitím konvenčních zbraní, hlavním druhem boje a operace. Proto i požadavky na nasycení taktické hloubky obrany, maximální odolnost, protitankovost obrany, protivýsadkový charakter obrany, úpornost obrany, ale současně vytváření podmínek pro přechod do protiútoků – jsou skutečnosti, které nám dává bohatá studnice zkušeností z Velké vlastenecké války a které je třeba plně využívat, pochopitelně s aplikací na konkrétní podmínky přípravy a vedení soudobého obranného boje a operace.

СОДЕРЖАНИЕ

ВОЕННОЕ ИСКУССТВО

Полковник Богумил Кадлец Организация взаимодействия – один из основных факторов успеха в обороне	3
Полковник Зденек Грон, кандидат военных наук, доцент Вопросы организации противодесантной обороны	13
Подполковник Йиржи Герынк Методика работы командира и штаба дивизии	22
Полковник Франтишек Наидр Опыт по подготовке кадров в мобобласти	26
Полковник Вацлав Йиндра, кандидат военных наук, доцент Мирошлав Грубы майор Милан Вокаты, кандидат военных наук Вопросы повышения эффективности процесса управления	30
Подполковник Станислав Беранек Вопросы применения РВиА в ходе отражения агрессии противника	37
Майор Мирошлав Яношек, кандидат военных наук Особенности уничтожения самолетов Е-3Ц	42
Подполковник Йосеф Веселы подполковник Карел Урбанек Боевое применение войск ПВО страны в ходе оборонительной операции	49
Полковник Йиржи Червенка Мероприятия по инженерному оборудованию обороны, нацеленные на антиводействие по отношению к высокоточному оружию противника ..	56
Полковник Павел Петырек, кандидат медицинских наук, доцент полковник Павел Куна, доктор медицинских наук, профессор Воздействие нейтронного оружия на организм человека	61

МНЕНИЯ ЧИТАТЕЛЕЙ

Вопросы проведения контрнаступательной операции, как особого вида наступления	66
---	----

ИЗ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ АРМИЙ

Маневр в ходе оборонительной операции	68
---	----

ИНФОРМАЦИИ

Подполковник Станислав Юрнечка Противотанковая оборона в американской, западнонемецкой и французской армиях	75
--	----

Полковник Карел Адам, кандидат философских наук, доцент Повышение устойчивости обороны Советской Армии в оперативном звене во время Великой Отечественной войны	80
--	----

PODMÍNKY DOPISOVATELSKÉ SOUTĚŽE NA POČEST 40. VÝROČÍ VYJÍTÍ PRVNÍHO ČÍSLA ČASOPISU VOJENSKÁ MYSL

U příležitosti 40. výročí vyjití časopisu Vojenská mysl a 45. výročí osvobození Československa Rudou armádou vyhlašuje redakce časopisu Vojenská mysl ve spolupráci s vydavatelstvím časopisu FMNO dopisovatelskou soutěž zaměřenou ke zvýšení odborné úrovně článků jednotlivých rubrik a tím i celého časopisu.

Do soutěže budou zařazeny jen uveřejněné články. Hodnotit je bude po vyjití jednotlivých čísel komise složená z určených členů redakční rady a pracovníka redakce časopisu. O výsledku hodnocení povede redakce potřebné záznamy.

V souvislosti s připravovaným hodnocením celého ročníku GŠ/OS FMNO určená komise redakční rady časopisu Vojenská mysl posoudí kvalitu navržených článků a stanoví pořadí nejlepších článků.

Při posuzování článků se bude hodnotit:

- teoretický význam uveřejněného materiálu,
- přínos článků k rozvoji jednotlivých oblastí,
- nové aspekty a použitelnost v praktické činnosti velitelů a štábů,
- soulad textu s grafickými přílohami.

Po schválení návrhu hodnocení vydavatelem redakce ve spolupráci se státním podnikem Vydavatelství Naše vojsko zabezpečí rozdělení odměn.

Odměňování soutěže

1. **cena** – dvě první ceny v hodnotě à **800 Kčs** (peněžní poukázky – věcné odměny),
2. **cena** – čtyři druhé ceny v hodnotě à **500 Kčs** (peněžní poukázky – věcné odměny),
3. **cena** – sedm třetích cen v hodnotě à **200 Kčs** (peněžní poukázky – věcné odměny),
4. **cena** – čestná uznání.

Vyhodnocení soutěže a rozdělení jednotlivých cen podléhá kontrole s. p. Vydavatelství Naše vojsko. **Odměny předá autorům redakce nejpozději do 14. prosince 1990.** Výsledky soutěže redakce uveřejní ve Vojenské mysli č. 3/1991.